

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

TARİH
TÜRKİYE DIŐI TÜRK TARİHİ
IRAK VE HORASAN SELÇUKLULARI (1092-1194)

Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY

2009

ANKARA

5.2. Irak ve Horasan Selçukluları (1092-1194)

Anahtar Kelimeler: Irak ve Horasan Selçukluları, 1092-1194.

Büyük Sultan Melikşah'ın ölümü (1092) ile başlayan taht kavgaları yüzünden imparatorluk dörde bölündü. Melikşah'tan sonra iç mücadeleler arasında sultan oğlu **Berkyaruk** (1092-1104), dağılan imparatorluğu toparlayamadı. Onun saltanata hak iddiacısı amcası, Suriye Selçuklu Meliki Tutuş ile çarpıştığı (1095), babası zamanından beri ülkede yer altı faaliyetini artırmış dinî-siyasî Bâtınî hareketi ile mücadeleye girdiği bu tarihlerde Haçlı orduları da memleketin batı bölgesini istilâya başlamışlardı.

Berkyaruk'un kardeşi Sultan Muhammed Tapar (1104-1118) kuzeyde Gürcü saldırılarını durdururken, bir yandan Bâtınîler, bir yandan da Haçlılar'la savaşa girdi (1111- 1113, 1115 seferleri), fakat Türk siyasî liderleri arasında tam bir görüş birliği olmayışı başarıyı önledi. Yerine geçen oğlu Mahmud (1118-1131)'a karşı büyük amcası (Sultan Melikşah'ın oğlu), Horasan Meliki, Sançar kendini Selçuklu Sultanı ilân ederek (1119-1157), Mahmud'u himâyesine aldı. Mahmud "*Irak Selçuklu Devleti*" Sultanı olarak kalırken, Sançar Büyük Sultan oluyordu. Başkent Merv şehri idi.

Daha "*Melik*" iken Gazneliler'i ve 1121'de de, Afganistan'da gelişmekte olan Gurlu devletini kendine bağlayan Sultan Sançar, 1133 tarihli mektubundan anlaşılacağı üzere bu yıllarda Horasan, Mâveraünnehir, Harezm'de hükmediyor, Anadolu, Kuzey Hindistan ve Hicaz onun üstünlüğünü tanıyordu. Fakat Katavan Savaşı (1141)'nda putperest Kara-Hitaylar'a yenilmesi itibarını kırdı, Mâveraünnehir'i elden çıkardı, daha sonra soydaşı Oğuzlar'a esir düşmesi (1153), Harezm'in ayrılmasını sonuçlandırdığı gibi, merkez Horasan'ı da Oğuz işgâli altına soktu. Sançar'ın ölümü (Eylül 1157) ile Büyük Selçuklu İmparatorluğu fiilen nihayet buldu.

Irak Selçuklu devletinde Sultan Mahmud'dan sonra gelen Muhammed (ölm. 1131), II. Tuğrul (ölm. 1134) ve Mes'ud (ölm. 1152) zamanları iç karışıklıklar ve dünya devleti kurmaya kalkışan, arazi zaptına girişen Bağdat halifeleri ile mücadeleler içinde geçti. İyice zayıflayan Selçuklu idaresinde son hükümdar olan III. Tuğrul zamanında fiilî iktidar Musul, Azerbaycan ve Fars atabeylerinde idi. Sultan Tuğrul'un Harezmşah Tekiş'e mağlûp olarak ölmesi (1194) ile toprakları Harezmşahlar'a intikal etti.

Kaynak (Source):

Boyle, J. A.; **The Cambridge History of Iran, Vol. 4, The Seljug and Mongol Periods**, Cambridge at the University Pres, Cambridge 1968, p. 764.

Tarihte Türk Devletleri, C.I, Ankara Üniversitesi, Ankara 1987, s. X + 422.

Tarihte Türk Devletleri, C. II, Ankara Üniversitesi, Ankara 1987, s. VI + (423-816) + 16 Harita.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.

Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN

